

**TÜRKÇENİN YARATMA GÜCÜ
İKİLEMELER (II)***

Dr. Şahbender ÇORAKLI*

ÖZET

Aynı adı taşıyan I. makalemizde ikilemeleri hece ve ses uyumu bakımından, yani ses yapısı açısından ele almış, incelemeye çalışmıştık. Bu makalede ise Almanca ve Türkçedeki ikilemelerde kalıplaşmayı perçinleyen etmenlere bir de mana yönünden bakılmış, değişmez sıraları tespit edilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

In the first essay with the same title we tried to examine the duplication on regards to the syllable and sound harmony, in other words we made a structural approach. This essay examines the Turkish and German duplications according to their meaning and aims to fix the unchangeable order of them.

TÜRKÇE İKİLEMELERİN ÖZELLİKLERİ:

Türkçedeki ikilemelerde başlıca şu özellikleri tespit etmek olasıdır:

1- Önceki olaydan sonraki olaya

Bir olayın anlatıldığı **alım satım, alış veriş, ekip biçmek, gelip gitmek** gibi ikilemelerde de görüldüğü gibi önceki olaydan sonraki olaya bir sıralanmış vardır.

* Bu makalenin birinci kısmı, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:17, s.53'te yayınlanmıştır.

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, öğretim üyesi

2- Dışiden erkeğe

Ana baba, analı babalı, bacı kardeş, karı koca örneklerinde olduğu gibi ikilemelerde cinsiyet söz konusu olduğunda, dışiden erkeğe bir sıralanış vardır, başka bir deyişle bayana öncelik verilmektedir.

3- Uzaktan yakına

Mesafe söz konusu olduğunda ise, **orda burda, orası burası, şu bu** örneklerinde de görüldüğü gibi, uzaktan yakına bir sıralanış vardır.

ALMANCA'DAKİ İKİLEMELERİN ÖZELLİKLERİ:

Almancadaki ikilemelere de bakacak olursak şu özellikleri görürüz:

1- Yakından uzağa

Almanca ikilemelerde mesafe söz konusu olduğunda, yakından uzağa giden bir sıralanış gözümüze çarpar.

Dies und das
Dieses und jenes
Hier und da
Hier und dort

2- Canlıdan cansıza

Nesneler söz konusu olduğunda, canlıdan cansıza bir sıralama tercih edilmiştir.

Peter und Mond
Männer und Maschinen
Tiere, Pflanze und Gestein

3- İnsan olandan insan olmayana

Canlılar söz konusu olduğunda ise insandan insan olmayana bir sıralama görmekteyiz

Mann und Maus
Herr und _Hund

4- Yetişkinden yetişkin olmayana

İnsanlar söz konusu olunca da, yetişkin olandan yetişkin olmayana bir sıralanış söz konusudur.

Männer, Frauen und Kinder
Mutter und Tochter
Stute und Fohlen

5- Erkekten dışıye

Ancak dikkat çekici bir şekilde, Türkçe'deki ikilemelerin tam aksine, Yetişkin insanlar söz konusu olduğunda ise, erkekten dışıye bir sıralama tercih edilmektedir.

Adam und Eva
Bruder und Schwester
Jungen und Mädchen
Mann und Frau

İkilemelere konuşan kişinin açısından bakıldığında, konuşan kimsenin ikilemenin ilk kelimesini kendisi için, ikincisini karşıdaki için seçtiği fark edilir, Konuşanı “Ben” olarak kabul edecek olursak, semantik kurallar çerisinde geçen bütün ikilemelere, “ben/ben olmayan” formülü ile bakmak mümkündür. Bundan hareketle de Almancadaki ikilemelerde, Türkçedekilerin aksine konuşan kişinin bencil davrandığı sonucuna varmak mümkündür.

6- İçecekler kuralı¹ - Sert içkiden yumuşak içkiye

Bu kurallara içkilerde yapılan ikilemeler de katılırsa, sert içkiden yumuşak içkiye bir sıralanış dikkati çekmektedir.

Bacardi und Malve
Gin und Wermut
Rum-orange
Wodka-Kaffee-Milch
Wodka-Tonik
Whiski-Cola

Türkçe'deki içeceklerde de aynı kural görülmektedir:

Cin-Tonik
Viski-kola
Viski-soda

---

¹ John R.Ross. İkonismus in der Phraseologie. Zeitschrift für Semiotik. Akademische Verlagsgesellschaft, Athenaiion 1980, s.39

Her iki dildeki ikilemelerin kalıplaşmasını perçinleyen etmenlere toplu olarak baktığımızda şöyle bir tabloyla karşılaşmak mümkündür:

Türkçe İkilemeler**Almanca İkilemeler**

Türkçe İkilemeler		Almanca İkilemeler	
Birinci Kelime	İkinci Kelime	Birinci Kelime	İkinci Kelime
Uzak	Yakın	Yakın	uzak
Dişi	Erkek	Erkek	dişi
Önceki olay	sonraki olay	-----	-----
		Canlı	cansız
		İnsan olan	insan olmayan
Yetişkin olan	Yetişkin olmayan	Yetişkin	yetişkin olmayan
Sert (içecek)	Yumuşak (içecek)	Sert	yumuşak

Kimi ikilemelerde yapı benzerliği görüldüğü halde, çoğu ikilemelerde ters mantık işlemektedir. Bunu anlam bilimciler daha iyi ele alıp yorumlayabileceklerdir, ancak biz burada sadece işaret etmek istiyoruz; eğer ikilemeler de milletlerin kültür taşıyıcıları durumunda iseler, Türkler de bayan, anne önce gelmektedir, Almanlarda erkekler önce gelmektedir. Almanlar önce kendilerinden başlarken, ya da yakından başlarken, Türkler karşıdakinden, uzaktakinden başlamaktadırlar.

KIRIM TATAR TÜRKÇESİNDE İSİM ÇEKİMİ: ÇIKMA HÂLİ

Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR*
Turgut BAYDAR**

ÖZET

Bu çalışmada, Kırım Tatar Türkçesinin isim çekimi eklerinden olan çıkma hâli eki bütün yönleri ile ele alınmıştır. Ekin ses yapısı, kullanılışı ve işlevleri zengin örnekler ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örnekler, Kırım Tatar Türkçesi edebî dili ile kaleme alınmış çeşitli türlerdeki on yedi eserden verilmiştir. Ayrıca, verilen örneklerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları da köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kırım Tatar Türkçesi, çıkma hâli, çıkma hâlinin ses yapısı, kullanılışı, işlevleri.

ABSTRACT

In this study; ablatives from noun declension-suffixes in Kırım Tatar Turkish have been studied in details. Linguistics, structures, uses and functions of suffix have been tried to explain with large amount of examples. Examples have been given from seventeen different books which were written in Kırım Tatar Turkish literatural language. In addition to this, Turkish translations of examples have been indicated in angular paranthesis.

Key Words: Kırım Tatar Turkish, ablatives, linguistic of ablatives, uses, functions.

Çıkma hâli, cümlede ve / veya kelime gruplarında, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermekte; bu temel işlevinin yanı sıra daha farklı görevler de üstlenmektedir.

* Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

** Erzincan Millî Piyango Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni.

“Bu durum çeşitli kullanılış biçim ve özellikleri dolayısıyla, eklendiği adı fiile sebep, sonuç, zaman bildirme, adın yapıldığı maddeyi gösterme, bir bütünü veya bütünün parçasını oluşturma, yer ve yön gösterme, edat grupları oluşturma, karşılaştırma, eş veya zıt anlamlı ilişkiler kurma gibi çeşitli işlevler ile de kullanılır.” (Korkmaz 2003 a: 24-25)

“İsimni cümlede başka sözge olgan münasebetini ifadelegen grammatik formalarga kelişler deyley. Keliş, isminin sintaktik vazifesinden kelip çıkkan grammatik manadır...”

Çıkış kelişi: Çıkış kelişindeki isim iş-areketnin başlanuvını, kelip çıkuvını, ayırılğan yerini, vaktını, sebebini bildire. Çıkış kelişi **-dan, -den, -tan, -ten** affiklerinden yapıla: Şu arada **arkadan** ayak tapırdıları işitildi. **Denizden** esken küz yeli onun saçlarını yelpiretmekte, çibaltmakta edi.” (Ayder 1984: 57-61)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi ekin Kırım Tatar Türkçesindeki ses yapısı ile işlevi Türkiye Türkçesindeki kullanışı ile paralellik arz etmektedir.

“Türkiye Türkçesinde dil benzeşmesine ve ünsüz uyumuna bağlı olarak **-DAn** ekiyle karşılanan çıkma durumu, kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan ad durumudur. Fiilin hareketi çıkma durumundaki **addan** dışarıya doğrudur. Bu hâl öteki ad durumları içinde işlevi en geniş olan durumdur denebilir.” (Korkmaz 2003 a: 301)

Çıkma hâli ekinin Kırım Tatar Türkçesindeki yapı, kullanılış, işlev yönünden özelliklerini tespit edebilmek için Kırım Tatar Türkçesi edebî dili ile kaleme alınmış hikâye, roman, hatıra, inceleme, biyografi gibi çeşitli türlerdeki kitapları taradık ve örneklerimizi taradığımız bu kitaplardan verdik. Ayrıca, verdiğimiz örnek cümlelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını da köşeli parantez içinde gösterdik. Örneklerdeki ilk numara taranan kitabın sayfasını, ikinci numara ise paragrafını göstermektedir.

1. EKİN SES YAPISI

Kırım Tatar Türkçesinde çıkma hâli eki Türkiye Türkçesinden farklı değildir. Kırım Tatar Türkçesinde çıkma hâli eki ünlü ve ünsüz uyumuna göre **+dan / +den, +tan / +ten** şeklindedir.

Kırım Tatar Türkçesi Edebî Dilindeki Çıkma Hâli Ekleri

+dan

*Lâkin şu küünü aytkanları **akıldan** çıkacak şey degil!* (S.Ç. 13/2)

[Lâkin o gün söyledikleri akıldan çıkacak şey degil!]

*Mekteplerde fizika ve **matematikadan** birkaç yıl ders berdim.* (M. 44/4)

[Mekteplerde birkaç yıl fizik ve matematik dersi verdim.]

Oyun ve yurdan yer kök sarsıla. (B.A. 89/2)

[Oyun ve şarkıdan yer gök sarsılıyor.]

Böyle lâkırdılara bakmadan, Emine sabaları işke ketkende, akşamları tarladan kaykanda, toktalıp, kamışlıkka köz taşlay, onu nasıl etip benimsemek çarelerini tüşüne edi. (Y.A. 103/2)

[Böyle lâkırdılara bakmadan, Emine sabahları işe giderken, akşamları tarladan dönerken durup, kamışlığa göz atıyor, ona sahip olabilmek için çareler düşünüyor.]

Apansızdan doggan bu fikir Yakub aganı şaşmalatayazdı. (Y.A. 76/3)

[Birdenbire doğan bu fikir Yakup Ağayı az daha şaşkına döndürecekti.]

Bir eki dakikadan yukuga daldı. (Y.D. 195/7)

[Bir iki dakikada uykuya daldı.]

Köresin mi, Bakircan, -dedi o maña şartlar köylünün ne derecede becerikli olganını sınavdan keçire. (M. 85/8)

[Görüyor musun, Bekircan, dedi o bana; şartlar, köylünün ne kadar becerikli olduğunu imtihan ediyor.]

+den

Men endiden son sizge yamanlık yapmaga sınır çekem. (Y.D. 231/7)

[Ben bundan böyle size kötülük etmeye son veriyorum.]

Köpüklü tolkunçıklar biri-birini kuvalap, uzakta közden coyıla başladılar. (T.E. 18/8)

[Köpüklü dalgalar birbirini kovalayıp gözden kaybolmaya başladılar.]

Çölü ve kökni birden sarı-mavı renkli tütün bastı. (D.M. 38/5)

[Çölü ve göğü birden sarı-mavi renkli duman bastı.]

Tezden ayrılışuv akındaki fikir yüreginde keder dogurdu. (K.İ. 68/2)

[Tezden ayrılma hakkındaki fikri yüreğinde keder doğurdu.]

Maña evden yardım beklemeye acet kalmadı. (Y.A. 46/1)

[Bana evden yardım beklemeye hacet kalmadı.]

+tan

*Eger sen topraknı bakmagan, saçkan **urluktan** bir bürtük bereket bile alıp olamazsın.* (Y.A. 163/1)

[Eğer sen toprağa bakmazsan, saçtığın tohumdan bir tane bereket bile alamazsın.]

*Zan etersin, bu kıznı men **çoktan** bilem, endi çoktan berli oña nasıldır bir sıcaklık besleyim.* (T.E. 44/5)

[Zannedersin, bu kızı ben çoktan biliyorum, artık çoktan beri ona nasıldır bir sıcaklık besliyorum.]

***Oblasttan** yardım beklemege vakıt yok.* (Y.A. 48/2)

[Bölgeden yardım beklemeye vakit yok.]

*Vika... Vika **esaptan** tüşti.* (Y.D. 200/2)

[Vika... Vika hesaptan düştü.]

*Bu hayırsız haber darkaganı kibi er **taraftan** Çarcoylularga yardım kolları uzandı.* (Y.A. 59/3)

[Bu kötü haber dağıldığında her taraftan Çarcoylulara yardım elleri uzandı.]

*Güller **susuzluktan** solup, boyunlarını eggenler.* (D.M. 45/2)

[Güller susuzluktan solup, boyunlarını eğmişler.]

*Ana-baba oğullarında **yaşıktan** emekseverlikke, okuvga aveslik dogurabildiler.* (Y.A. 116/4)

[Ana baba, oğullarında gençlikten çalışmaya, okumaya heves uyandırabildiler.]

*Sizge bu **hastalıktan** tüzelmek için çalışmak, çok çalışmak kerek, Vesfese Felsefeyeviç.* (T.E. 81/3)

[-Sizin bu hastalıktan düzelmemiz için çalışmanız, çok çalışmanız gerek, Vesfese Felsefeyeviç.]

*İnsan kıyafetini coygın, **adamlıktan** çıkan bu erif, bu güzel, şefkatli, tabiatnın nazik ve akıllı civan insanını nasıl alga taşıladı!* (S.Y. 37/5)

[İnsanlığını kaybeden, adamlıktan çıkan bu herif, bu güzel, bu şefkatli, tabiatın nazik ve akıllı civan insanını ne hâle bıraktı!]

+ten

*Böyle içkici **eriften** kötek aşamaknı şanıma sıgdıramadım.* (A.K. 11/1)

[Böyle içkici heriften kötek yemeyi şanıma sıgdıramadım.]

Şişelerdeki kırmızı şingenlikten belâ çıksa, sen mesuliyet çekeceksin! (Y.H. 126/7)

[Şişelerdeki kırmızı sıvıdan belâ çıkarsa, sen sorumlu olacaksın!]

1946 senesi Emirasan Emirov'nu arbi huzmetten boşadılar. (Y.A. 68/4)

[1946 senesi Emirasan Emirov'u harp hizmetinden attılar.]

Meni kerçekten de kasevet bastı. (M.E.Y.Y. 81/1)

[Beni gerçekten de kasavet bastı.]

Siz pek nazik adamsınız, -dedim, Murat Ganiyeviç biraz suskan arada. -Er şeyni sık elekten keçiresiniz, yüreginizge yakın alasınız. (M.K. 9/2)

[Murat Ganiyeviç biraz sustuğu sırada: “-Siz pek nazik adamsınız.” dedim. -Her şeyi ince eleyip sık dokuyorsunuz.]

Adamnın başına belâ tüşkende komşu-kolum çetten seyir bakıp turmay, şu saat yardımğa aşka. (Y.A. 50/1)

[Adamın başına belâ geldiği zaman konu komşu kenardan seyredip durmuyor, o vakit yardıma koşuyor.]

O sebepten, lâfı başka yakka aylandırıp yiberem. (Y.H. 30/3)

[O sebepten , lâfı değiştiriyorum.]

1.1. Ünlü İle Biten Kelimelerden Sonra

Mekteplerde fizika ve matematikadan birkaç yıl ders berdim. (M. 44/4)

[Mekteplerde birkaç yıl fizik ve matematik dersi verdim.]

Böyle lâkırdılara bakmadan, Emine sabaları işke ketkende, akşamları tarladan kaytkanda, toktalıp, kamışlıkka köz taşlay, onu nasıl etip benimsemek çarelerini tüşüne edi. (Y.A. 103/2)

[Böyle lâkırdılara bakmadan, Emine sabahları işe giderken, akşamları tarladan dönerken durup, kamışlığa göz atıyor, ona sahip olabilmek için çareler düşünüyordu.]

Bir eki dakikadan yukuga daldı. (Y.D. 195/7)

[Bir iki dakikada uykuya daldı.]

Men endiden son sizge yamanlık yapmaga sınır çekem. (Y.D. 231/7)

[Ben bundan böyle size kötülük etmeye son veriyorum.]

Memuriyet hadimleri inatlık etip, işni ep çatallaştırdılar; bin bir dereden suv ketirdiler. (C.N. 170/17)

[Memuriyet işçileri inatlık edip, işi hep çatallaştırdılar; bin bir dereden su getirdiler.]

1.2. Ünsüz İle Biten Kelimelerden Sonra

1.2.1. Tonlu Ünsüzlerden Sonra

Tonlu ünsüzler ile biten kelimelere ek, doğrudan **+dan / +den** şeklinde gelir.

Apansızdan doggan bu fikir Yakub aganı şaşmalatayazdı. (Y.A. 76/3)

[Birdenbire doğan bu fikir Yakup Ağayı az daha şaşkına döndürecek.]

*Lâkin şu küniü aytkanları **akıldan** çıkacak şey degil!* (S.Ç. 13/2)

[Lâkin o gün söyledikleri akıldan çıkacak şey değil!]

*Oyun ve **yırdan** yer kök sarsıla.* (B.A. 89/2)

[Oyun ve şarkıdan yer gök sarsılıyor.]

*Köpüklü tolkunçıklar biri-birini kuvalap, uzakta **közden** coyıla başladılar.* (T.E. 18/8)

[Köpüklü dalgalar birbirini kovalayıp gözden kaybolmaya başladılar.]

*Çölni ve kökni **birden** sarı-mavı renkli tütün bastı.* (D.M. 38/5)

[Çölü ve göğü birden sarı-mavi renkli duman bastı.]

*Köresin mi, Bakircan, -dedi o maña şartlar köylünün ne derecede becerikli olganını **sınavdan** keçire.* (M. 85/8)

[Görüyor musun, Bekircan, dedi o bana, şartlar, köylünün ne kadar becerikli olduğunu imtihan ediyor.]

1.2.2. Tonsuz Ünsüzlerden Sonra

Tonsuz ünsüzler ile biten kelimelere çıkma hâli eki getirildiğinde ek, **+tan / +ten** şeklini alır.

*Eger sen topraknı bakmagan, saçkan **urluktan** bir bürtük bereket bile alıp olamazsın.* (Y.A. 163/1)

[Eğer sen toprağa bakmazsan, saçtığın tohumdan bir tane bereket bile alamazsın.]

*Zan etersin, bu kıznı men **çoktan** bilem, endi çoktan berli oña nasıldır bir sıcaklık besleyim.* (T.E. 44/5)

[Zannedersin, bu kızı ben çoktan biliyorum, artık çoktan beri ona nasıldır bir sıcaklık besliyorum.]

***Oblasttan** yardım beklemege vakit yok.* (Y.A. 48/2)

[Bölgeden yardım beklemeye vakit yok.]

*Vika... Vika **esaptan** tüştü.* (Y.D. 200/2)

[Vika... Vika hesaptan düştü.]

*Bu hayırsız haber darkaganı gibi er **taraftan** Çarcoylulara yardım kolları uzandı.* (Y.A. 59/3)

[Bu hayırsız haber dağıldığı gibi her taraftan Çarcoylulara yardım elleri uzandı.]

*Güller **susuzluktan** solup, boyunlarını aggenler.* (D.M. 45/2)

[Güller susuzluktan solup, boyunlarını eğmişler.]

*Ana-baba oğullarında **yaşıktan** emekseverlikke, okuvga aveslik dogurabildiler.* (Y.A. 116/4)

[Ana baba, oğullarında gençlikten çalışmaya, okumaya heves uyandırabildiler.]

*Sizge bu **hastalıktan** tüzelmek için çalışmak, çok çalışmak gerek, Vesfese Felsefeyeviç.* (T.E. 81/3)

[-Sizin bu hastalıktan düzelmemiz için çalışmanız, çok çalışmanız gerek, Vesfese Felsefeyeviç.]

*İnsan kıyafetini coygan, **adamlıktan** çıkan bu erif, bu güzel, şefkatli, tabiatın nazik ve akıllı civan insanımı nasıl alga taşıladı!* (S.Y. 37/5)

[İnsanlığını kaybeden, adamlıktan çıkan bu herif, bu güzel, bu şefkatli, tabiatın nazik ve akıllı civan insanımı ne hâle bıraktı!]

*Böyle içkici **eriften** kötek aşamaknı şanuma sıgdıramadım.* (A.K. 11/1)

[Böyle içkici heriften kötek yemeyi şanıma sıgdıramadım.]

*Şişelerdeki kırmızı **şingenlikten** belâ çıksa, sen mesuliyet çekeceksin!* (Y.H. 126/7)

[Şişelerdeki kırmızı sıvıdan belâ çıkarsa, sen mes'uliyet çekeceksin!]

*1946 senesi Emirasan Emirov'nu arbi **huzmetten** boşadılar.* (Y.A. 68/4)

[1946 senesi Emirasan Emirov'u harp hizmetinden attılar.]

*Meni **kerçekten** de kasevet bastı.* (M.E.Y.Y. 81/1)

[Beni gerçekten de kasavet bastı.]

*Siz pek nazik adamsınız, -dedim, Murat Ganiyeviç biraz suskan arada. -Er şeyni sık **elekten** keçiresiniz, yüreginizge yakın alasınız. (M.K. 9/2)*

[Murat Ganiyeviç biraz sustuğu sırada: “-Siz pek nazik adamsınız.” dedim. – Her şeyi ince eleyip sık dokuyorsunuz.]

*Adamın başına belâ tüşkende koşu-kolum **çetten** seyir bakıp turmay, şu saat yardımga aşıka. (Y.A. 50/1)*

[Adamın başına belâ geldiği zaman konu komşu kenardan seyredip durmuyor, o vakit yardıma koşuyor.]

*O **sebepten**, lâfnı başka yakka aylandırıp yiberem. (Y.H. 30/3)*

[O sebepten , lâfi değiştiriyorum.]

2. KULLANILIŞI

2.1. İsimlerde Kullanılışı

2.1.1. İsim Kök ve Gövdelerinde

*Lâkin şu küünü aykanları **akıldan** çıkacak şey degil! (S.Ç. 13/2)*

[Lâkin o gün söyledikleri akıldan çıkacak şey değil!]

*Mekteplerde fizika ve **matematikadan** birkaç yıl ders berdim. (M. 44/4)*

[Mekteplerde birkaç yıl fizik ve matematik dersi verdim.]

*Oyun ve **yırdan** yer kök sarsıla. (B.A. 89/2)*

[Oyun ve şarkıdan yer gök sarsılıyor.]

*Böyle lâkırıldılarga bakmadan, Emine sabaları işke ketkende, akşamları **tarladan** kayıkanda, toktalıp, kamuşlıkka köz taşlay, onu nasıl etip benimsemek çarelerini tüşüne edi. (Y.A. 103/2)*

[Böyle lâkırıldılara bakmadan, Emine sabahları işe giderken, akşamları tarladan dönerken durup, kamuşlığa göz atıyor, ona sahip olabilmek için çareler düşünüyordu.]

*Memuriyet hadimleri inatlık etip, işni ep çatallaştırdılar; bin bir **dereden** suv getirdiler. (C.N. 170/17)*

[Memuriyet işçileri inatlık edip, işi hep çatallaştırdılar; bin bir dereden su getirdiler.]

*Köpüklü tolkunçıklar biri-birini kuvalap, uzakta **közden** coyla başladılar. (T.E. 18/8)*

[Köpüklü dalgalar birbirini kovalayıp gözden kaybolmaya başladılar.]

*Köresin mi, Bakircan, -dedi o maña şartlar köylünün ne derecede becerikli olganını **sınavdan** geçire. (M. 85/8)*

[Görüyor musun, Bekircan, dedi o bana, şartlar, köylünün ne kadar becerikli olduğunu imtihan ediyor.]

*Maña **evden** yardım beklemege acet kalmadı. (Y.A. 46/1)*

[Bana evden yardım beklemeye hacet kalmadı.]

*Eger sen topraknı bakmagan, saçkan **urluktan** bir bürtük bereket bile alıp olamazsın. (Y.A. 163/1)*

[Eğer sen toprağa bakmazsan, saçtığın tohumdan bir tane bereket bile alamazsın.]

***Oblasttan** yardım beklemege vakit yok. (Y.A. 48/2)*

[Bölgeden yardım beklemeye vakit yok.]

*Vika... Vika **esaptan** tüştü. (Y.D. 200/2)*

[Vika... Vika hesaptan düştü.]

*Bu hayırsız haber darkaganı kibi er **taraftan** Çarcoylularga yardım kolları uzandı. (Y.A. 59/3)*

[Bu hayırsız haber dağıldığı gibi her taraftan Çarcoylululara yardım elleri uzandı.]

*Güller **susuzluktan** solup, boyunlarını aggenler. (D.M. 45/2)*

[Güller susuzluktan solup, boyunlarını eğmişler.]

*Ana-baba ogullarında **yaşlıktan** emekseverlikke, okuvga aveslik dogurabildiler. (Y.A. 116/4)*

[Ana baba, oğullarında gençlikten çalışmaya, okumaya heves uyandırabildiler.]

*Sizge bu **hastalıktan** tüzelmek için çalışmak, çok çalışmak kerek, Vesfese Felsefeyeviç. (T.E. 81/3)*

[-Sizin bu hastalıktan düzelmemiz için çalışmanız, çok çalışmanız gerek, Vesfese Felsefeyeviç.]

*İnsan kıyafetini coygan, **adamlıktan** çıkkan bu erif, bu güzel, şefkatli, tabiatnın nazik ve akıllı civan insanımı nasıl alga taşıladı! (S.Y. 37/5)*

[İnsanlığını kaybeden, adamlıktan çıkan bu herif, bu güzel, bu şefkatli, tabiatın nazik ve akıllı civan insanımı ne hâle bıraktı!]

*Böyle içkici **eriften** kötek aşamaknı şanıma sıgdıramadım. (A.K. 11/1)*

[Böyle içkici heriften kötek yemeyi şanıma sığdıramadım.]

1946 senesi Emirasan Emirov'nu arbi hizmetten boşadılar. (Y.A. 68/4)

[1946 senesi Emirasan Emirov'u harp hizmetinden attılar.]

Siz pek nazik adamsınız, -dedim, Murat Ganiyeviç biraz suskan arada. -Er şeyni sık elekten keçiresiniz, yüreginizge yakın alasınız. (M.K. 9/2)

[Murat Ganiyeviç biraz sustuğu sırada: “-Siz pek nazik adamsınız.” dedim. – Her şeyi ince eleyip sık dokuyorsunuz.]

Adamın başına belâ tüşkende komşu-kolum çetten seyir bakıp turmay, şu saat yardımğa aşıka. (Y.A. 50/1)

[Adamın başına belâ geldiği zaman konu komşu kenardan seyredip durmuyor, o vakit yardıma koşuyor.]

2.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

Bizler, mektepliler, o sözlerden özümüz için ayrıca hulasa çıkardık. (K.İ. 257/1)

[Bizler, mektepliler, o sözlerden kendimiz için ayrıca pay çıkardık.]

Pomidorlardan kurtulgan küni üstümden balaban bir yük tüşti. (T.S.S. 104/3)

[Domateslerden kurtulduğum gün üzerimden büyük bir yük kalktı.]

Bagçalar, sonra çayırlar içindeki sokaklardan keçip, tütün aranına çıktım, kırga tırmaşa başlaganda, ortalıknı karanlık bastı. (Y.H. 132/1)

[Bahçeler, sonra çayırlar içindeki sokaklardan geçip, tütün ambarına vardım, kıra tırmanmaya başlayınca, ortalığı karanlık bastı.]

O, menfi fikirlerden arınmaga istep, er şeyni özüne uygun bir şaraitta tasavur etti. (B.A. 108/3)

[O, menfi fikirlerden arınmayı isteyip, her şeyi kendine uygun şartlarda tasavvur etti.]

Üçüncide uzak şeerlerden ketirilgen hammal pek paalığa otura edi. (Y.A. 80/1)

[Üçüncüde uzak şehirlerden getirilen hamal pek pahalıya mal oluyordu.]

2.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

Güya başımdan aşağı suvuk sub tökkenler. (B.A. 138/1)

[Sanki başımdan aşağı soğuk su dökmüşler.]

Vallai, kuvanganımdan, tap közüme yaş keldi. (Y.A. 81/2)

[Vallahi sevincimden, gözüme kadar yaş geldi.]

Eyecanlanganımdan olsa kerek, kanım yüzüme urdı, tenimni alev aldı. (M. 6/2)

[Heyecanlandığım için olsa gerek yüzüm kızardı, tenimi alev aldı.]

İncinganımdan közyaşlarımı zornen tutup oldım. (S.Ç. 220/2)

[Kederlendiğim için gözyaşlarımı zorla tuttum.]

Başımdan bir kopka kaynak suv tökülgen gibi oldu. (M. 196/5)

[Başımdan bir kova kaynar su dökülmüş gibi oldu.]

Sevinçimden başım kökke tiydi. (M.E.Y.Y. 33/3)

[Sevincimden başım göğe değdi.]

Pomidorlardan kurtulgan künü üstümden balaban bir yük tüşti. (T.S.S. 104/3)

[Domateslerden kurtulduğum gün üzerimden büyük bir yük kalktı.]

Yok! Endi canımdan bezdim! (S.Y. 39/1)

[Yok! Artık canımdan bezdim!]

Sevinçinden közleri ateşlendi. (Ö.Y. 114/3)

[Sevindiği için gözleri parladı.]

Ana-baba ekisi biri-biri karşısında, kızı anasından üküm- karar bekler, ana ise evlâdından imdat arar gibi bakmakta. (B.Y. 160/4)

[Ana baba birbirinin karşısında, kızı anasından hüküm, karar bekliyor, ana ise evlâdından medet umar gibi bakmakta.]

Yahşiki, yakındaki arbiy bölük vaziyetni anlap, tez-tez motorlı kayıklar ve katerlernelen şeer ealisini derya taşkımandan kurtarıp, telükesiz yerge taşımaya başladı. (Y.A. 58/6)

[Ne güzel ki, yakındaki savaş bölüğü vaziyeti anlayıp, hızlı hızlı motorlu kayıklar ve botlarla şehir ahalisini derya taşkımindan kurtarıp, tehlikesiz yere taşımaya başladı.]

Mudafaa komitetinden evel azırlap çıkarmak akında emir alındı. (Y.A. 136/3)

[Müdafaa komitesinden evvel hazırlayıp çıkarmak hakkında emir alındı.]

Yer astından urgan bu çeşme biraz gaz da alıp çıka eken, lâkin gaz avaga çıkkanınen gayıp ola, suv ise özünün şırınlıgınen adamlarga ayat bağışlay. (D.M. 47/3)

[Yer altından gelen bu çeşme biraz gazla beraber çıkıyormuş, lâkin gaz havaya çıkar çıkmaz kayboluyor, su ise kendi şirinliği ile insanlara hayat veriyor.]

Belki o saña bambaşka efsaneler uydurgandır, miyinni aylandırgandır, sadeliginden faydalangandır. (Y.D. 92/3)

[Belki o sana bambaşka efsaneler uydurmuştur, başını döndürmüştür, saflığından faydalanmıştır.]

Suv yetişmegeninden adamların gönüli bozula. (D.M. 60/6)

[Su yetişmediği için adamların gönlü bozuluyor.]

Telefon lâkırdısından son, Hayri Osmanoviç'ni kene bir eyecan bastı. (S.Y. 104/1)

[Telefon lâkırdısından sonra, Hayri Osmanoviç gene bir heyecana kapıldı.]

Bıyık astından küle. (B.A. 15/7)

[Bıyık altından gülüyor.]

Köküsüne sıcak yel urdı, cebinden sigar çıkardı. (S.Ç. 10/1)

[Göğsüne sıcak yel vurdu, cebinden sigara çıkardı.]

2.2. Zamirlerde Kullanılışı

2.2.1. Şahıs Zamirlerinde

2.2.1.1. I. Teklik Şahıs

Em menden fayda bekleme. (B.A. 32/6)

[Hem benden fayda bekleme.]

Menden fedakârlık, sadıklık talep etmekle yoksa aşattı-içirdin mi, balaçaganı baktın mı, insanlar közü ögünde ailemni, benim adımnı akka çıkardın mı? (Y.D. 188/6)

[Benden fedakârlık, sadıklık talep etmekle yoksa yedirip içirdin mi, çoluğuma çocuğuma baktın mı, insanların gözü önünde ailemi, benim adımnı aka çıkardın mı?]

Bir tenkidnin sebebinden nice dostlarım menden yüz çevirdiler, kolhoz reberlerinden ters sözler eşittim. (M. 39/6)

[Bir tenkit yüzünden nice dostlarım benden yüz çevirdiler, çiftlik rehberlerinden ters sözler işittim.]

Menden ağız araysız e, Bakircan? dedi. (M. 65/11)

[Benim ağzımı arıyorsunuz e, Bakircan? dedi.]

-Siz özünüz *de menden* eyi degilsiz. (T.S.S. 6/1)

[Siz kendiniz de benden iyi değilsiniz.]

2.2.1.2. II. Teklik Şahıs

Senden bir vakit adam olmaz. (T.S.S. 6/3)

[Senden hiçbir zaman adam olmaz.]

2.2.1.3. III. Teklik Şahıs

Men ondan sabık matros Malahayev bu yanü zanaatını nasıl becergen akkında soradım. (Y.A. 55/2)

[Ben eski gemici Malahayev'e bu yeni zanaatını nasıl becerdiğini sordum.]

Nusret ondan musaade sorap, odaga kirdi. (Ö.Y. 16/2)

[Nusret ondan müsaade isteyip, odaya girdi.]

2.2.1.4. I. Çokluk Şahıs

Bizden yakasını öyle tez kurtarıp olamaz edi, amma... (Ö.Y. 70/4)

[Bizden yakasını öyle tez kurtaramazdı, amma...]

2.2.2. İşaret Zamirlerinde

Bundan yahşılık çıkmaz. (B.A. 101/8)

[Bundan iyilik çıkmaz.]

Bundan edipnin insanlık izzeti, asıl da itibardan tüşmedi. (Y.H. 159/1)

[Bundan edibin insanlık izzeti, gerçekten de itibardan düşmedi.]

2.2.3. Belirsizlik Zamirlerinde

Onun yüzü şimdi birevden şamar aşagan kibi alevlenip yanmakta edi. (S.Ç. 198/14)

[Onun yüzü şimdi birisinden şamar yemiş gibi alevlenip yanmaktaydı.]

2.2.4. Soru Zamirlerinde

-Etken eyiligin *neden* ibaret ya? (T.E. 8/3)

[-Ettiğin iyilik neden ibaret ya?]

3. İŞLEVLERİ

"Türkçede geniş bir kullanım alanına sahip olan çıkma hâli eki, ismi fiile bağlarken iş, hâl, hareket ve nesnenin çıkış noktasını, başlangıcını belirtir. Temel

görevi, ayrılma, çıkma, uzaklaşma bildirmek olan çıkma hâli ekinin ayrıca kullanıldığı fiilin anlamına bağlı olarak çok özel fonksiyonları da vardır. Gramer kitaplarımız bu temel fonksiyonları dolayısıyla, çıkma hâlini (ablativ) genellikle “çıkma, ayrılma, uzaklaşma” hâli adı altında işlemektedirler.

Hâl eklerinin temel görevi ismi içinde bulunduğu duruma göre fiile bağlamaktır. Ancak bu eklerin fonksiyonları bununla sınırlı değildir. Bazen isim ile isim arasında da bir vazife görürler. Çıkma hâli ekinin de böyle özellikleri vardır. (taştan ev gibi)” (Buran 1996: 223)

İncelediğimiz metinlerde de çıkma hâli eki çok değişik işlevlerde kullanılmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

3.1. Çıkmalı Yer Tamlayıcıları Kurar

3.1.1. İsim Kök ve Gövdelerinde

Bu hayırsız haber darkaganı kibi er taraftan Çarcoylularga yardım kolları uzandı. (Y.A. 59/3)

[Bu hayırsız haber dağıldığı gibi her taraftan Çarcoylularga yardım elleri uzandı.]

3.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

Bizler, mektepliler, o sözlerden özümüz için ayrıca hulasa çıkardık. (K.İ. 257/1)

[Bizler, mektepliler, o sözlerden kendimiz için ayrıca pay çıkardık.]

3.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

Köküsine sıcak yel urdı, cebinden sigar çıkardı. (S.Ç. 10/1)

[Göğsüne sıcak yel vurdu, cebinden sigara çıkardı.]

3.1.4. Zamirlerde

Em menden fayda bekleme. (B.A. 32/6)

[Hem benden fayda bekleme.]

Bundan yahşılık çıkmaz. (B.A. 101/8)

[Bundan iyilik çıkmaz.]

3.2. ‘..... için’ Anlamını Verir

Suv yetişmegeninden adamların gönüli bozula. (D.M. 60/6)

[Su yetişmediği için adamların gönlü bozuluyor.]

Eyecanlanganımdan olsa kerek, kanım yüzüme urdı, tenimni alev aldı. (M. 6/2)

[Heyecanlandığım için olsa gerek, yüzüm kızardı, tenimi alev aldı.]

-*Ne yapayım, acıganımdan aytam...* (T.E. 6/10)

[Ne yapayım , acıdığım için söylüyorum...]

İncinganımdan közyaşlarımı zornen tutup oldım. (S.Ç. 220/2)

[Kederlendiğim için gözyaşlarımı zorla tuttum.]

3.3. 'bir şeyden dolayı' Görevinde Kullanılır

Oyun ve yurdan yer kök sarsıla. (B.A. 89/2)

[Oyun ve şarkıdan (dolayı) yer gök sarsılıyor.]

3.4. Cümlede Durum Zarfı Görevindedir

Çölü ve kökni birden sarı-mavi renkli tütün bastı. (D.M. 38/5)

[Çölü ve göğü birden sarı-mavi renkli duman bastı.]

Apansızdan serin ve hoş bir yelçik esti. (T.E. 9/6)

[Birdenbire serin ve hoş bir rüzgâr esti.]

Meni kerçekten de kasevet bastı. (M.E.Y.Y. 81/1)

[Beni gerçekten de kasavet bastı.]

3.5. İş, Hareket ve Nesnenin Başlangıcını, Çıkış Noktasını Bildirir

Ana-baba ekisi biri-biri karşısında, kızı anasından üküm-karar bekler, ana ise evlâdından imdat arar gibi bakmakta. (B.Y. 160/4)

[Ana baba birbirinin karşısında, kızı anasından hüküm, karar bekliyor; ana ise evlâdından medet umar gibi bakmakta.]

Üçüncide uzak şeerlerden ketirilgen hammal pek paalığa otura edi. (Y.A. 80/1)

[Üçüncüde uzak şehirlerden getirilen hamal pek pahalıya mal oluyordu.]

Bagçalar, sonra çayırlar içindeki sokaklardan geçip, tütün aranına çıktım, kırğa tırmaşa başlaganda, ortalıknı karanlık bastı. (Y.H. 132/1)

[Bahçeler, sonra çayırlar içindeki sokaklardan geçip, tütün ambarına vardım, kıra tırmanmaya başlayınca, ortalığı karanlık bastı.]

Yer astından urgan bu çeşme biraz gaz da alıp çıka eken, lâkin gaz avaga çıkkaninen gayıp ola, suv ise özünün şırnlıgınen adamlarga ayat bağışlay. (D.M. 47/3)

[Yer altından gelen bu çeşme biraz gazla beraber çıkıyormuş, lâkin gaz havaya çıkar çıkmaz kayboluyor, su ise kendi şirinliği ile insanlara hayat veriyor.]

Köküsine sıcak yel urdu, cebinden sigar çıkardı. (S.Ç. 10/1)

[Göğsüne sıcak yel vurdu, cebinden sigara çıkardı.]

Karısından eşitken haberi onu ruhdan tüşürdi... (B.A. 6/1)

[Karısından işittiği haber onu ruhtan düşürdü...]

3.6. Yer ve Yön Bildiren Kelimelere Eklenerек Hareket ve İşin Yer ve Yönünü Belirtir

Bundan yahşılık çıkmaz. (B.A. 101/8)

[Bundan iyilik çıkmaz.]

Bundan edipnin insanlık izzeti, asıl da itibardan tüşmedi. (Y.H. 159/1)

[Bundan edibin insanlık izzeti, gerçekten de itibardan düşmedi.]

3.7. Edatlarla Kullanılışı

3.7.1. +DAn aşağı

Güya başımdan aşağı suvuk sub tökkenler. (B.A. 138/1)

[Sanki başımdan aşağı soğuk su dökmüşler.]

3.7.2. +DAn başka

Özünüzden başka, diğer adamlarını da cinayetlikke çektireceksiz. (S.Y. 180/5)

[Kendinizden başka, diğer adamları da ipe götüreceksiniz.]

Bunlardan başka Grigoriy Leban'nın kaytıp kelmesi de vaziyetini çatalaştırdı. (Y.D. 103/1)

[Bunlardan başka Grigoriy Leba'nın dönüp gelmesi de vaziyeti çatalaştırdı.]

3.7.3. +DAn evel

Mudafaa komitetinden evel azırlap çıkarmak akında emir alındı. (Y.A. 136/3)

[Mudafaa komitesinden evvel hazırlayıp çıkarmak hakkında emir alındı.]

Bundan eki yıl evel, loksahanede üçüncü balasını doğurgan bir ana, tapkan kızçığının "tavşan dudak" olganını körüp, can-yürekten yana, aştan suvdan vazgeçe. (D.M. 76/6)

[Bundan iki yıl evvel, doğumhanede üçüncü çocuğunu doğuran bir anne, sahip olduğu çocuğunun “tavşan dudak” olduğunu görüp, can yürekten yanıp, yemeden içmeden vazgeçiyor.]

3.7.4. +DAn beri

Eki künden beri şeerri boylayım, işke almaylar. (S.Y. 8/16)

[İki günden beri şehri boyluyorum; işe almıyorlar.]

3.7.5. +DAn berli

Niyar'nın özü kabaatlı, akşamdan berli süzülüp, akaylarını baştan çıkardı. (B.Y. 264/13)

[Nigâr'ın kendisi kabahatli, akşamdan beri süzülüp, erkekleri baştan çıkardı.]

Bir saatten berli seni tapmahnın çaresi yok. (B.Y. 224/6)

[Bir saatten beri seni bulmanın çaresi yok.]

Kaç künden berli bu vastanı esapka koşmaganı için öz-özüne açuvlandı. (M. 143/5)

[Kaç günden beri bu vasıtayı hesaba katmadığı için kendi kendine öfkeleni.]

Zan etersin, bu kızını men çoktan bilem, endi çoktan berli oña nasıldır bir sıcaklık besleyim. (T.E. 44/5)

[Zannedersin, bu kızı ben çoktan biliyorum, artık çoktan beri ona nasıldır bir sıcaklık besliyorum.]

3.7.6. +DAn ibaret

Türlü millet vekillerinden ibaret olgan rayonumuzun emekçileri partiya ve ükümetimizin koy hozyaystvosı mahsulatını arttırmak için aldımızga koygan vazifelerini namus ile eda etmekte. (D.M. 57/3)

[Çeşitli milletvekillerinden ibaret olan bölgemizin emekçileri, parti ve hükümetimizin köy ekonomisi mahsullerini arttırmak için önümüze koyduğu vazifeleri namuslu bir şekilde eda etmekte.]

3.7.7. +DAn itibaren

Şimdi, bugünden itibaren, yanı üneler kösterip başlar. (Ö.Y. 165/11)

[Şimdi bugünden itibaren, yeni hüneler göstermeye başlar.]

3.7.8. +DAn son

Bugünden son mektepke kelme. (T.E. 5/2)

[Bugünden sonra mektebe gelme.]

*Biz birer-ekişer kade attık, **ondan son** ise tiller çezildi.* (S.Ç. 175/2)

[Biz birer ikişer kadeh attık, ondan sonra ise diller çözüldü.]

***Bundan son** onun mana köstergen dikkatı daa ziyade arttı.* (B.A. 140/7)

[Bundan sonra onun bana gösterdiği dikkat daha ziyade arttı.]

Telefon lâkırdısından son, Hayri Osmanoviç'ni kene bir eyecan bastı. (S.Y. 104/1)

[Telefon lâkırdısından sonra, Hayri Osmanoviç gene bir heyecana kapıldı.]

*Men **endiden son** sizge yamanlık yapmaga sınır çekem.* (Y.D. 231/7)

[Ben bundan böyle size kötülük yapmaya son veriyorum.]

***Bundan son** ne içündür, benim sağlığım bozula başladı.* (M.E.Y.Y. 117/2)

[Bundan sonra nedendir, benim sağlığım bozulmaya başladı.]

3.8. Hareketin ve İşin Zamanını Bildirir

*Eki **künden** beri şeerni boylayım, işke almaylar.* (S.Y. 8/16)

[İki günden beri şehri boyluyorum; işe almıyorlar.]

*Niyar'nın özü kabaatlı, **akşamdan** berli süzülip, akayları baştan çıkardı.* (B.Y. 264/13)

[Nigâr'ın kendisi kabahatli, akşamdan beri süzülüp, erkekleri baştan çıkardı.]

*Şimdi, **bugünden** itibaren, yanı üneler kösterip başlar.* (Ö.Y. 165/11)

[Şimdi bugünden itibaren, yeni hüneler göstermeye başlar.]

***Bugünden son** mektepke kelme.* (T.E. 5/2)

[Bugünden sonra mektebe gelme.]

3.9. Yönelme Hâli Eki Yerine Kullanılır

*Manlayında, dudakları kenarındaki buruşuklar onun karsambalı, ağır ömür **keçirgeninden** delâlet bermekte ediler.* (C.N. 135/1)

[Alnındaki ve dudaklarının kenarındaki buruşuklar onun sıkıntılı, ağır bir ömür geçirdiğine delâlet etmekteydiler.]

3.10. Bulunma Hâli Eki Yerine Kullanılır

*Bir eki **dakikadan** yukuga daldı.* (Y.D. 195/7)

[Bir iki dakikada uykuya daldı.]

Lâkin sonundan, yatıp kalgance, atıp kalayım, dep kene kurtulmanın yollarını araştırdı. (Ö.Y. 172/2)

[Lâkin en sonunda, yatıp kalana kadar, atıp kalayım, deyip gene kurtulmanın yollarını araştırdı.]

Amma sonundan saña sevde oldım. (C.N. 77/6)

[Ama sonunda sana sevdalandım.]

Sonundan cemaatın dilinden tüşmemiz. (B.A. 82/14)

[Sonunda cemaatin dilinden düşmeyiz.]

3.11. Bütünün Bir Parçasını Belirtir

Bekir aga öz ömüründe ogullarından birine iç bir an el kötermedi. (S.Ç. 243/8)

[Bekir Ağa, ömründe oğullarından birine asla el kaldırmadı.]

O benim suallerimden birine cevap verdi. (D.M. 141/4)

[O, benim suallerimden birine cevap verdi.]

3.12. Çıkma Grubu Oluşturur

Keçende bağçada nasıldır anlaşılmayuvlar çıkkın, terbiyeciler ve bir-eki ana-baba müdireni yamanlap, “balaların akkını aşay, yemekler normadakinden eksik, keyfiyetsiz...” diye bölükke şikâyet yazıp yollaganlar. (M. 138/5)

[Geçenlerde bahçede nasıl olduysa bir anlaşmazlık çıkmış, öğretmenler ve bir iki ana baba müdireyi kötüleyip, “Çocukların hakkını yiyor, yemekler olması gerekenden az, lezzetsiz...” diye bölüğe şikâyet yazıp yollamışlar.]

-Siz özünüz de menden eyi degilsiz. (T.S.S. 6/1)

[-Siz ikiniz de benden iyi değilsiniz.]

Bu altından da kıymetli ösümlüknin ekimi olmak için, onun dilini anlamak, tabiatını yahşı bilmek, ona ait ilimnin bütün inceliklerini benimsemek kerek. (B.Y. 163/4)

[Bu altından da kıymetli bitkinin hekimi olmak için, onun dilini anlamak, tabiatını iyi bilmek, ona ait ilmin bütün inceliklerini benimsemek gerek.]

3.13. Fiil Deyimleri Oluşturur

Yok! Endi canımdan bezdim! (S.Y. 39/1)

[Yok! Artık canımdan bezdim!]

1946 senesi Emirasan Emirov'nın arbi hizmetten boşadılar. (Y.. 68/4)

[1946 senesi Emirasan Emirov'u harp hizmetinden attılar.]

İnsan kıyafetini coygan, adamlıktan çıkan bu erif, bu güzel, şefkatli, tabiatın nazik ve akıllı civan insanını nasıl alga taşıladı! (S.Y. 37/5)

[İnsanlığını kaybeden, adamlıktan çıkan bu herif, bu güzel, bu şefkatli, tabiatın nazik ve akıllı civan insanını ne hâle bıraktı!]

Vika... Vika esaptan tüşti. (Y.D. 200/2)

[Vika... Vika hesaptan düştü.]

Bundan edipnin insanlık izzeti, asıl da itibardan tüşmedi. (Y.H. 159/1)

[Bundan edibin insanlık izzeti, gerçekten de itibardan düşmedi.]

Niyar'nın özü kabaatlı, akşamdan berli süzülüp, akaylarını baştan çıkardı. (B.Y. 264/13)

[Niğâr'ın kendisi kabahatli, akşamdan beri süzülüp, erkekleri baştan çıkardı.]

3.14. Tekrar Grubu Oluşturur

Dereden-tepeden söz ketirip, Kırımılılarını kabaatlagan edin. (C.N. 110/5)

[Dereden tepeden söz getirip, Kırımılıları suçlamıştın.]

Olarnen birden-birge razı olsan, istegenlerini yapsan başına çıkarlar. (A.K. 89/7)

[Onları birdenbire kabul etsen, istediklerini yapsan başına çıkarlar.]

Kaynakça

1. Taranan Eserler

- A K** Müyedin, Rüstem (1995), *Ana Kaygısı*, Tavriya Neşriyatı, Akmescit.
- B A** Paşi, İbrahim (1983), *Bir Afta*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- BY** Egemova, Üriye (1985), *Baş Yazısı*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- C N** Paşi, İbrahim (1998), *Canlı Nişan*, Tavriya Neşriyatı, Simferopol.
- D M** Alyadin, Şamil (1984), *Dostluk Meşali*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- K İ** Arifov, Enver (1990), *Komendantın İşleri*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- M** Kurtnezie, Zakir (1991), *Miras*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.

- M E Y Y** Erecepova, Sabriye (1995), *Menim Enişli-Yokuşlı Yollarım*, Tavriya Neşriyatı, Akmesic.
- M K** Veliyev, Ablâziz (1997), *Melek Köpyüri*, Tavriya Neşriyatı, Simferepol.
- Ö Y** Edemova, Üriye (1977), *Ömürlük Yanımdasın*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- S Ç** Amit, Emil (1982), *Sığın Çokragı*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- S Y** Emin, Seitümer (1994), *Senin Yıldızın*, Tavriya Neşriyatı, Akmesic.
- T E** Akim, Yusuf; Sarıçev, Cemil; Aliyev, Rüstem (1976), *Tanış Ezgiler*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- T S S** Ametov, Cevdet (1976), *Toplar Suskan Son*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- Y A** Dermenci, Abdulla (1972), *Yenişli Adımlar*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- Y D** Umerov, Ervin (1983), *Yıldızlarga Dogru*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- Y H** Alyadin, Şamil (1983), *Yüksek Hizmet*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.

2. Faydalanılan Eserler

- Ayder, Memetov (1984), *Praktikum po Grammatike Tatarskogo Yazıka*, Ukituvçi Neşriyat, Taşkent.
- Asanov, Ş. A.; Garkavets, A. N.; Üseinov, S. M. (1988), *Kırım Tatarca-Rusça Lugat*, Kiyev “Radyanska Şkola”.
- Banguoğlu, Prof. Dr. Tahsin (1995), *Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara.
- Bilgegil, Prof. Dr. Kaya (1963), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul.
- Bilgin, Muhittin (2002), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- Bozkurt, Prof. Dr. Fuat (2000), *Türkiye Türkçesi*, Hatiboğlu Yayın Evi, Ankara.
- Buran, Prof. Dr. Ahmet (1996), *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK yayınları, Ankara.
- Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- Deny, Jean (Çev. Ali Ulvi Elöve) (1941), *Türk Dili Grameri*, MEB yayınları, İstanbul.

- Ediskun, Haydar (1992), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitap Evi, İstanbul.
- Eker, Süer (2003), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet Bican (1993), *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet Bican (Yönetiminde) (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, II.*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- Ergin, Prof. Dr. Muharrem (1989), *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gencan, T. Nejat (1962), *Dilbilgisi*, İstanbul.
- Göknel, Yüksel, *Modern Türkçe Dilbilgisi*, Hür Efe Matbaası, İzmir.
- Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer (1994), *Türkçe El Kitabı I*, Kayseri.
- Gülsevin, Prof. Dr. Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Prof. Dr. Gürer (1987), *Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde İsim Hâl Eklerinin Fonksiyonları ve Kullanılışları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.
- Gürsoy-Naskali, Prof. Dr. Emine (1997), *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK yayınları, Ankara.
- Hengirmen, Dr. Mehmet (1997), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayın Evi, Ankara.
- Koç, Nurettin (1990), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitap Evi, İstanbul.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep (2003 a), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep (2003), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep (1994), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, TDK yayınları, Ankara.
- Mustafayev, E. M. (1996), *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*, Engin Yayınları, İstanbul.
- Öner, Mustafa (1998), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK yayınları, Ankara.
- Türk Gramerinin Sorunları II (1999), "Türkçede İsim Çekimi Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri", TDK yayınları, Ankara, 261-313.
- Zeynalov, Ferhad R. (Türkiye Türkçesi: Yusuf Gedikli) (1993), *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, Cem Yayınları, İstanbul.